

KULTURPROMENAD DANVIKS STRAND – FINNBODA – SVINDERSVIKEN

På turen finns långa strandpromenader där modern bostadsbebyggelse möter byggnader från 1700- och 1800-talet. Ståtliga kvarn- och varvsbyggnader påminner om Nackas industrihistoria. Längs promenaden finns flera utsiktsplatser mot centrala Stockholm och Djurgården. Den livliga båttrafiken på farleden ger extra krydda åt promenaden. Hela promenaden är cirka 4 km. Ett kortare alternativ är 3 km som ska fungera för rullstol och barnvagn.

1 RYLANDER & RUDOLPHS ELEKTROTEKNISKA FABRIK, ”KOLSPETSEN”, HENRIKSBERG

Fabriken byggdes 1888 och tillverkade elektrotekniska artiklar, bland annat batterier till vevtelefoner, kolspetsar till bågglampor, mikrofonkol och dynamoborstar. Den tegelbyggnad som finns kvar har byggts om flera gånger. Den svängda fasaden utmed Västra Finnbodavägen har kvar tegelfasader från tidigt 1900-tal. Byggnadens form beror på att gatan följde formen på en bergsknalle.

2 DANVIKENS HOSPITAL

Sjukhusbyggnaden uppfördes 1719–25 och är allt som återstår av en grupp vårdhemsbyggnader som fanns på platsen. Gustav Vasa grundade verksamheten på 1550-talet genom att flytta ett sjukhus för fattiga och sjuka från Riddarholmen. Anledningen till flytten till stadens utkant var bland annat smittorisken. Den nuvarande byggnaden är ritad av arkitekten Göran Josua Adelcrantz. Husets mittparti har höga rundbågiga fönster som tillhört en kyrksal, sjuksalarna låg i längorna bredvid. För att underlätta för de sjuka och personalen användes olika färger i namnen på sjuksalarna. På bottenvåningen låg Röda salen och Gula salen, på övervåningen Blå salen och Gröna salen. Färgerna fanns till exempel på sängar och sängkappor.

Husets arkitektur präglas av både barock och rokoko. Det märks bland annat på att huggna barockportaler samsas med ett brutet tak av rokokotyp, ett tidigt så kallat mansardtak som blev mycket vanligt senare under 1700-talet.

1700-talshusets murar lutar oroväckande på flera ställen. Det beror på att huset är byggt på platsen för den bäck som förr kopplade ihop Hammarby sjö med Saltsjön. Bäckan användes tidigt för att driva en mjölkvarn. Den nuvarande Danvikskanalen öppnades för fartygstrafik 1925 istället för Slussen som hade blivit för trång. Kanalbygget ledde till att hospitalets övriga byggnader fick rivas och att huvudbyggnadens barockträdgård miste en del.

Hospitalsverksamheten vid Danviken har haft stor betydelse för Nackas utveckling. Till exempel tilläts industrier etablera sig på institutionens mark, till exempel kvarnar och

beckbruk (se punkt 14). Vid sekelskiftet 1900 växte storindustrier fram, som ångkvarnar och varv. Hospitalet ersattes 1915 av Danvikshem på klippan längre österut (se punkt 6).

3 SALTSJÖQVARN

Saltsjöqvarn byggdes 1888–1890 av Holmberg & Möllers Qvarn AB. De valde platsen bland annat på grund av läget vid farleden. Den borgliknande byggnaden är ritad av arkitekten A W Bergström. Den ståtliga, respektingivande arkitekturen var vanlig för tiden och skulle spegla företagets framgångar och starka ekonomi. Under slutet av 1980-talet lades verksamheten ner av dåvarande ägaren Kungsörnen AB. Kärnbyggnaden från den äldsta kvarnindustrin har bevarats och omvandlats till bostäder och hotell.

4 DANVIKENS DÅRHUS

Kvar från 1700-talets hospital finns även annexet ”Danvikens dårhus”, ett före detta saltbruk från 1680-talet som var mentalsjukhus under perioden 1788–1861. Författaren Zacharias Topelius har skildrat livet i dårhuset i ett avsnitt av Fältskärens berättelser, vilket troligen har sin bakgrund i att hans far var läkare i distriktet: ”De arma dårarna föstes ut på gården för att man äntligen måtte rengöra deras ohyggliga stall och de betraktade med slöa, slocknade ögon den härliga vårsolen ... enris ströddes på alla golv, dårarna skurades rena och kläddes som människor”.

5 ”GOMANHUSET”, F D KF:S LIVSMEDELS-LABORATORIUM

Terrasshuset med röda tegelfasader byggdes 1967 av Kooperativa Förbundet som livsmedelslaboratorium och provcharkuteri för de egna märkesvarorna Goman och Winner. Arkitekt var Joen Sachs på KF:s arkitektkontor. Den smala, höga delen av huset var kontor. Statsrådet Camilla Ohdnoff sa vid invigningen att ”laboratoriearbetet ger alla som köper sina livsmedel i kooperationens butiker en betryggande säkerhet när det gäller varornas kvalitet”.

6 DANVIKSHEM

Danvikshems äldreboende och vårdhem ritades av arkitekt Aron Johansson och blev färdigt 1915. Det ersatte gamla Danvikens hospital med anor från Gustav Vasas tid. Arkitekturen påminner om vasatidens borgar på nationalromantiskt vis, men det finns även inslag av jugend. I mellanpartiets utskjutande del finns en kyrksal.

7 TJÄNSTEMANNABOSTÄDER SOM TILLHÖRT FINNBODA VARV

På berget öster om Danvikshem ligger tre villor. De är de enda bostadshus som finns kvar av Finnboda varvs bostadsbebyggelse. Husen var tjänstemannabostäder för bland annat ingenjörer och förmän. Det västra huset med hög glasveranda är från 1886, det mellersta från 1890 och den östra villan byggdes 1920. Nedanför Danvikshem, i sluttningen strax nedanför den gula villan, låg torpet Finnboda som så småningom fick en gårdslignande bebyggelse. Ett foto från 1880-talet visar att huvudbyggnaden hade en liten hamnvik för gårdens båtar där det idag är strandpromenad. Finnboda stavades 1730 Finbo, ett namn som tyder på att finländare bott här.

8-13 FINNBODA VARV

Finnboda varv anlades på 1870-talet som en del av Bergsunds varv på Södermalm. Kvar från varvet finns en gulputsad kontorsbyggnad med brutet tak från 1920 vid foten av Finnbodaberget (8), en hallbyggnad från 1928 som varit maskinverkstad (9), en snickeri- och timmermansverkstad från 1945 (10) – idag bostäder med balkongutbyggnader – och en svetshall från 1944 (11). I maskinverkstaden från 1928 tillverkades ångmaskiner, en tillverkning som flyttades över från varvet vid Bergsunds strand. Arkitekt till den eleganta byggnaden var Thure Sellman. 1955 byggdes den ut med en tegeldel mot väster. Två tegelhus från 1940-talets början är ett verkstadskontor nära snickeriet (12) och ett marketenteri (matsal) vid varvsområdets entré (13).

14 FINNBODAS CHEFSBOSTAD

Chefsbostaden från 1830-talet är idag den äldsta byggnaden i Finnboda. Huset byggdes ursprungligen för chefen för det beckbruk som låg på platsen innan varvet byggdes på 1870-talet. Huset blev senare förmansbostad. Arkitekturen med brutet tak och nätt empirestil representerar det tidiga 1800-talet som i övrigt lämnat få avtryck i Nacka. Beckbruket hade anlagts 1641 av holländaren Johan van Swindern. Beck är en produkt från tjärtillverkningen och användes inom skeppsbyggeri för att bland annat täta och skydda träskrov. Bruket beskrevs som ”et städtligt werk” med ”Trenne beckpannor”.

Om man vill kan man från Finnboda varvsväg välja det långa promenadalternativet via Svindersviken genom att svänga in på Finnboda parkväg. Annars går man vidare till Kvarnholmsvägen för att till höger vandra vidare mot Danvikens kyrkogård (se punkt 20).

15 FINNBODA PARK

Omvandlingen av Finnboda, från varvsområde till bostadsområde, startade på allvar 1998 då Nacka kommun inledde ett planarbete. Grunden för planeringen var ett förslag från Nyréns Arkitektkontor som vunnit den arkitekttävling som fastighetsägaren HSB genomfört för områdets utformning. De första husen byggdes 2006. Arkitekt Dag Cavallius på Nyréns var huvudansvarig för planens gestaltningsprogram. I parken mellan husen står en hästskulptur av skulptören Aline Magnusson (född 1939). Hon är känd för naturalistiska skulpturer av hästar och andra djur.

16 ARBETARBOSTÄDER VID KVARNHOLMSVÄGEN

Vid Kvarnholmsvägen står tre äldre arbetarbostadslängor från 1904-07, uppförda av Gäddvikens superfosfatfabrik som låg vid Svindersviken. Fabriken grundlades 1871 och tillverkade konstgödsel men är borta sedan länge. Bostadshuset hade lägenheter på ett rum och kök samt ungarlarum.

17-18 SVINDERSVIKEN

Svindersviken (17) är en inskjutande vik från den stora farleden. Terrängen är dramatisk med höga bergsbranter. På södra sidan finns ett plattare parti som tidigt användes för bebyggelse och odling. På en karta från 1690-talet är ett torp utsatt ”Von Svindens Torp bestående af Äng, Ödelagd åker, Trädgård, gårdrum och hage”. Torpets innehavare var holländaren Johan van Swindern, som 1647 hade köpt mark både på södra och norra sidan av viken för att anlägga ”becksjuderis anläggning”. Sex år tidigare hade han anlagt beckbruket vid farleden i Finnboda. Sverige var en stormakt med stor örlogs- och handelsflotta som behövde underhållas och beck var en eftertraktad produkt. Det var även en stor exportartikel. Det lilla torpet vid Svindersviken uppges ha använts som ”boningsplats för arbetare” på bruket. Det som är kvar från 1600-talets becktillverkning är Svindersvikens namn som kommer från grundaren van Swindern.

Från början hette viken Finnsviken, vilket troligen hänger ihop med att området i äldre tider flitigt besöktes av finländare och andra sjöfarare från östra sidan av Östersjön. Kvarnholmen, som ligger vid vikens inlopp, kallades vid denna tid för Finnsön. Öns södra sida mot Svindersviken erbjöd skyddade hamnlägen och vid vikens slut i väster fanns sjökrogon Dockan (Däckan), strategiskt placerad mellan Svindersviken och Hammarby sjö. Det fanns även en krog på Kvarnholmen. De två torpen Finnboda och Finntorp som låg i närheten, tyder på att finländare även bosatte sig permanent i området.

Den lilla sommarherrgården (18) byggdes på 1740-talet på van Swinderns torpställe och är den äldsta byggnaden vid Svindersviken idag. Byggherre var köpmannen och bruksägaren Claes Grill. Hans permanentbostad var Grilliska huset vid Stortorget i Stockholm. Man skymtar den lilla rokokoanläggningen med sin grönskande park på andra sidan viken. Det gula stenhuset är ritat av den kände 1700-talsarkitekten Carl Hårleman.

19 VILLA KULLEN

Nära vikens inre del ligger den före detta sommarvillan Villa Kullen från 1880. Huset med sin lekfulla träarkitektur som är typisk för tiden uppfördes av sidenfabrikör K A Almgren, som också ägde Svindersviks sommarherrgård som ligger bredvid. Det sägs att villan fungerade som förebild till Villa Villekulla i Astrid Lindgrens barnböcker om Pippi Långstrump. När böckerna blev film på 1960-talet blev en liknande villa på Gotland den ”riktiga” Villa Villekulla.

20 DANVIKENS KYRKOGRÅRD

Danvikens kyrkogård mellan Kvarnholmsvägen och Danvikshem tillhörde Danvikens hospital och anlades 1834 då koleran härjade. Begravningsplatsen ersatte en äldre kyrkogård från 1500-talet som låg vid Danvikstull. Den sista begravningen på kyrkogården skedde 1956.

21 LINOLJELAGER

På höjden bakom det gamla dårhuset byggdes på 1880-talet ett oljeslageri. Fabriken förädlade linolja och anlades av firman G Sommelius. Av fabriken återstår idag endast en intressant ruin av ett linoljaelager och ett mindre tegelhus intill dårhuset. Under oljefabrikstiden inrymde dårhuset personalbostäder. Radhusområdet på berget ritades 1976 och uppfördes av HSB 1978-79.

22 MANNAGRYNSKVARNEN

Den gulputsade och tornförsedda byggnaden byggdes 1923 som mannagrynskvarn efter ritningar av Joel Norborg. Byggnaden ingick i Saltsjöqvarnsanläggningen och är en av farledens landmärkesbyggnader. Arkitekturen är elegant klassicism från 1920-talet. Kvarnen är ombyggd till bostäder men har behållit sin yttre karaktär.